

УДК 323.2:355.426

DOI 10.12958/2227-2844-2019-5(328)-71-80

С. О. Вовк – доктор політичних наук, завідувач кафедри політології та правознавства ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

E-mail: vovk_sa_79@ukr.net

ORSID <https://orcid.org/0000-0002-6171-4782>

КОНСТРУКТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ В ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНІЙ СПАДЩИНІ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Проблему боротьби за владу, зокрема і збройними засобами, розглядали представники суспільно-політичної думки ще за часів виникнення ранньокласових суспільств і держав. Твори мислителів Стародавнього світу відображають перші спроби усвідомлення такого суспільно-політичного явища, як внутрішня війна, водночас громадянські війни так і не стали об'єктом наукової категоризації. Так, представники політичної думки часів Стародавнього Риму здебільшого застосовували метод альянсу як підхід до опису подій внутрішньої збройної боротьби (Морозова & Федорова, 2007, с. 32). І, відповідно, мислителі не надають характеристику, не виокремлюють специфічні риси тих подій, які, на їхню думку, є досить відомими для широкого кола сучасників.

Аналіз джерел соціально-політичної спадщини Стародавнього світу дозволяє констатувати, що мислителі розглядали громадянську війну передусім як внутрішні міжусобиці; досить часто немає прямої вказівки саме на громадянську війну і загалом відсутній поділ на зовнішню і внутрішню війни. Останнє чітко простежується в політичній думці Давньої Індії, де, як і в усіх ранньокласових суспільствах, у політичній свідомості чільне місце посідали міфи про божественне, надприродне походження суспільних порядків, пріоритетні позиції посідав принцип гуманності. Головний обов'язок царя полягав у тому, щоб захистити свій народ від посягань зовнішніх і внутрішніх загроз, зокрема і воєнних.

Філософи Давньої Греції, навпаки, виводять чітку різницю між війнами із зовнішніми ворогами та війнами між самими греками, що зафіксовано в термінах „polemos – stasis” (Зарубин, 2003), але при цьому не треба забувати, що греки належали до різних міст-полісів. Платон (1994) зазначає, що є „...два види війни: перший вид, якій ми всі називаємо міжусобицею ...найтяжчий; другий же ...це війна з зовнішніми ворогами, коли вони нас турбують...” (с. 91). У запропонованій ним ідеальній державі Платон не бачить внутрішніх воєнних зіткнень і виказує шанування тим, хто виявить себе тільки під час війни із зовнішніми ворогами. Хоча, на думку філософа, внутрішня,

міжусобна війна час від часу трапляється в державах, незважаючи на те, що кожний державотворець бажає, щоб у його країні не було такого виду війн, або якщо ж вони таки відбуваються, то закінчувалися якомога швидше.

На противагу Платону, Аппіан (2002), аналізуючи громадянські війни в Римі, називає їх не просто міжусобицями, а виводить цілий алгоритм подій, що характеризують етап за етапом процес боротьби за владу між громадянами однієї держави, починаючи від легітимних заходів боротьби до масового кровопролиття та встановлення одноосібного правління:

- 1) міжусобиці, які мають характер розбіжностей і суперечностей, але відбуваються в межах закону;
- 2) індивідуальні та масові вбивства, при чому останні домінують;
- 3) воєнні дії між громадянами однієї держави;
- 4) тимчасова диктатура.

Ознайомлення із запропонованою Аппіаном характеристикою окресленої епохи дозволяє дійти висновку, що громадянська війна для історика – це передусім внутрішній збройний конфлікт у межах імперії, у якому головними сторонами боротьби за політичну владу виступають урядові сили та інші збройні угруповання. Історик звертає увагу на те, що громадянська війна – це „...замах на державний порядок...”, який супроводжується „...масштабними насильницькими збройними діями громадян один проти одного” (с. 384), відсутністю „...законного правління та пануванням кулачного права...” (с. 395).

На думку Ю. Циркіна (2006), Ю. Гасанова (1954), мислителі Стародавнього Риму громадянськими війнами називали збройну боротьбу між римлянами і громадянами, тобто за своєю суттю це були потужні рухи, спрямовані проти всієї системи соціально-політичних відносин.

Незважаючи на відсутність ознак чіткого розпізнавання громадянської війни як явища мислителі Стародавнього світу намагаються з'ясувати причини та механізм виникнення внутрішніх війн (міжусобиць), які в загальному вигляді можна об'єднати таким чином: космологічні, релігійно-міфологічні, соціально-політичні та морально-психологічні. До космологічних відносять фатум, долю, а до релігійно-міфічних – волю богів. Так, наприклад, Тацит (1993, т. 2) зауважує, „...що ж стосується зародження громадянських війн, то слід це залишити фортуні, а остаточної перемоги слід добиватися, діючи мудро і розважливо...”. Аппіан (2002) перебіг подій, що ознаменували громадянські війни в Римі, називає процесом, що спричинений „...божим планом”, і „...такова була воля божа...” (с. 499–500). До соціально-політичних причин мислителі відносять несправедливість, порочну політику з боку правителів, державні протиріччя, оскільки останні призводять до порушення єдності з-поміж населення держави.

Давні джерела індуїзму: дхармашастри і епоси називають такі причини, як порушення „...рівноваги у владі... та ...пригнічення народу...” (Цит. за: История политических..., 1997, с. 70). Конфуцій до причин відносить процеси поляризації багатства і бідності населення країни. Філософ зазначає, „...коли є мир (у стосунках між верхами і низами), не буде загрози повалення (правителя)” (Цит. за: История политических..., 1997, с. 23). Аристотель (1983) вбачає причину війн у початковій належності до різних племен і, „подібно тому, як на війні переправи через рови ...руйнують фаланги, так і, вочевидь, і всілякі різниці несуть розбрат” (с. 533), підкреслюючи, що „...скрізь причиною невдоволення буває відсутність рівності” (с. 528), а „внутрішні розбрати виникають не з причини дрібниць, а з самих дрібниць; суперечки піднімаються завжди з приводу справ важливих” (с. 532). Л. Анней Сенека, аналізуючи громадянські війни, що відбулися в Римі між рабами та панівною верхівкою, з метою запобігання останніх у майбутньому пропонує „...офіційно визнати рабів такими же людьми, як і всі інші, які через деякі життєві обставини втратили свій соціальний статус...” (Цит. за: Алферова, 2002, с. 328) і таким чином усунути причини, що призводять до протистояння в суспільстві і, відповідно, до війни.

Морально-психологічні причини громадянських війн називає Демокрит, зауважуючи, що відсутність взаємного співчуття, взаємодопомоги та братерства призводить до порушення єднання громадян, що є запорукою державної єдності.

Мислителі Стародавнього світу дають моральну оцінку громадянській війни, засуджуючи внутрішню війну, наголошуючи на її негативних наслідках для всіх: і для протиборчих сторін, які вступили між собою в збройне протистояння, і для тих, хто не бере участі в боротьбі за владу. Конфуцій, виходячи з моральних принципів, заперечує бунти і боротьбу за владу і, відповідно, війну між громадянами. Демокрит називає внутрішню війну лихом для обох ворогуючих сторін, оскільки вона „...і для переможців, і для переможених ...однаково згубна” (Цит. за: Артемова & Горлянская & Горлянский, 1997, с. 30). Перемогу ж у громадянській війні філософ оголошує найвищим злом. Засуджує внутрішню війну і Платон, говорячи, що „домашня війна”, яка породжена в спорі за владу, веде до загибелі й тих, хто бере участь у боротьбі, й інших громадян (Платон, 1994, с. 302).

Представники давньоримського періоду дотримуються позиції своїх попередників щодо моральної оцінки громадянської війни. Г. Флавія передусім як правник зазначає, що громадянська війна гірша за незаконне правління. Г. Крісп, говорячи про мету громадянських війн, підкреслює, що останні безчесні, вожді воюють один з одним не заради суспільного блага, а лише за власну владу (Цезарь, 1993).

Зі свого боку К. Тацит (1993, т. 1) розкриває антиморальність боротьби родичів, громадян по різні боки протистояння за владу. Описуючи випадок, коли рядовий вершник вимагає винагороди за те, що в останній битві вбив свого брата, К. Тацит зазначає, що „...стан речей такий..., що покарати за вбивство брата неможливо, а нагородити – нелюдяно і незаконно...”. Більше того, самій державі доводиться сплачувати високу ціну за внутрішні війни: „...громадянські розбрати, що призвели до загибелі багатьох міст, обходилися державі набагато дорожче...”, ніж ведення зовнішніх війн. На думку К. Тацита, після громадянської війни і переможець, і переможений приречені до загибелі, оскільки вони не зможуть примиритися між собою досить довго.

Негативну оцінку громадянській війні надає і Аппіан (2002). Його праця сповнена опису жахів громадянських війн, у деяких місцях натрапляємо на оцінювання подій як аморальних. Історик не може змиритися з тим, що громадяни однієї держави воюють один з одним. До того ж, це ті громадяни, які є уособленням усієї величі римського народу та могутності великої римської держави. „В той час вони вже забули про те, що вони громадяни єдиної держави, погрожували один одному, так нібито природа та народження створили їх ворогами. Гнів ...затмарив і розум, і природні відчуття...” (с. 539). Аппіан засуджує злочини та нещастя, що супроводжують період громадянських війн в історії Риму.

Мислителі намагаються вирішити проблему: чи варто брати участь у таких війнах. Цицерон (1932) у листах підкреслює, що „...більш подобає чесному і мирному мужеві і чесному громадянину ...бути вдалі від громадянських розбратів”. Мислитель зазначає, що великі люди відчувають огиду до внутрішніх війн і не беруть у них участі. Він наводить приклад Квінта Гортензія, який пишався тим, що ніколи не брав участі в громадянській війні. Більше того, Цицерон надає пораду людині відносно того, що „...яким не був ...статус у суспільстві, нехай...переживає мінливості долі та пристане на сторону тих, кого вважають чесними, ніж дасть привід вважати, що ...з чесними не згодна...”. Аналогічну думку відстоював і Г. Патеркул, наголошуючи, що видатні люди Стародавнього Риму вважали за краще не брати участі в громадянській війні. І, як приклад, наводить політичного діяча і полководця Азінія, який не бажає робити вибір між сторонами в битві при Акції і згоден віддатися на милість переможця (Цит. за: Немировский & Дашкова, 1985).

Мислителі Стародавнього світу порушують питання: кого слід вважати винуватим у війні: окремі представники намагаються звинуватити одну з протиборчих сторін. Так, Ю. Цезар (1993) за допомогою різних аргументів доводить, що громадянську війну розпочав саме супротивник, оскільки його воїни гуманні, водночас протиставляючи останнім жорстокість і підступність ворога. Відтак, говорячи про громадянську війну, Ю. Цезар провину за початок воєнних

дій перекладає на протилежну сторону, і у такий спосіб виправдовує себе, оскільки, за його словами, саме він прагнув до перемов і не завдав шкоди жодному військовополоненому. Аппіан (2002), на відміну від Ю. Цезаря, намагаючись знайти винуватих у жажливих подіях громадянських війн, не перекладає провину на одну зі сторін. Историк звинувачує амбітних воєнно-політичних лідерів протиборчих сторін, які в боротьбі за владу переконують римлян підтримати саме їх і обирають задля цього будь-які засоби: популістські (наприклад, безкоштовна видача хліба) або насильницькі (безпосереднє залякування громадян). Аппіан вважає, що більшість лідерів епохи громадянських війн керуються здебільшого власною вигодою, нехтуючи потребами держави та народу. А якщо б лідери дотримувалися останнього принципу, то можна було уникнути багатьох жахів, яких зазнали римський народ і держава в той період. Аппіан, звинувачуючи політичних лідерів, навіть період громадянських війн у Римі поділив відповідно до осіб, які очолювали боротьбу за політичну владу в Римській державі й у чиїх руках вона опинялася врешті-решт. Він указує, що „...ті жажливі міжусобні розбрати і ті громадянські війни, які вели між собою римляни, поділені ...за вождями, які стояли на чолі протиборчих партій: Марія і Сулла, Помпей і Цезар, Антоній і Октавіан” (с. 385).

Не залишилося без уваги питання прийнятних засобів ведення воєнних дій під час громадянської війни. Ю. Цезар (1993), намагаючись провести різницю в засобах ведення громадянської та зовнішньої війни, називає ті засоби, до яких нібито прагнув і сам, і його воїни під час внутрішньої війни: гуманність, прагнення до перемов, не позбавляти життя військовополонених. Водночас він говорить про застосування тільки протилежною стороною жорстокості і підступності.

Цицерон зі свого боку закликає діяти мудро й не використовувати крайні заходи без необхідності. А ось Тацит (1993, т. 1) вважає, що „...громадянську війну неможливо ні підготувати, ні вести, дотримуючись добрих звичаїв”, більше того, коли „...спалахує війна, гинуть нарівні й винні, й безвинні”, і „мир дорожче війни”.

За часів Стародавнього світу було порушено і питання припинення та визначення шляхів закінчення громадянської війни. Більшість мислителів наголошують, що пріоритетним завершенням війни є підписання миру. Платон зазначає, що внутрішні війни краще припинити перемир'ям, ніж перемогою одних над іншими. Своєю чергою Цицерон (1962) називає два шляхи завершення громадянської війни – перемир'я та перемога. Для нього перший шлях є переважним, оскільки краще загасити війну розумом, ніж зброєю. Він зазначає: „Будь-який мир між громадянами ...більш корисний, ніж громадянська війна”.

Як відомо, у політичній думці Стародавнього світу зароджується підхід до поділу війн на справедливі і несправедливі, але це стосується здебільшого війн зовнішніх, внутрішні при цьому майже не згадуються.

У джерелах індуїзму дхармашастрах і епосах виокремлюються „дарма юдха” (справедлива війна) і „адхарма юдха” (несправедлива війна) (Цит. за: Синха, 2005, с. 70), при цьому не вказано, до якої саме необхідно відносити внутрішню. Подібна ситуація простежується й у філософській спадщині Стародавньої Греції. Роздуми Платона з питань війни, регулювання застосування воєнної сили греками дозволяють зробити припущення, що філософ поділяє війни на справедливі і несправедливі, не вбачаючи у війні, на відміну від Геракліта, змісту всього суцього. Аналогічної точки зору дотримується й Аристотель, який також поділяє війни на справедливі і несправедливі, війни між греками і війни з варварами, не згадуючи при цьому воєнні дії в межах одного полісу.

Отже, незважаючи на те, що за часів Стародавнього світу не відбулося формування упорядкованого поняття „громадянська війна” та не були виокремлені спільні та відмінні риси з „прототипічними” прикладами понять, політична спадщина цього періоду здобула перші теоретичні уявлення про причини, наслідки, перебіг та запобігання громадянській війні як міжусобиці, боротьби за владу між громадянами однієї держави. Мислителі засуджують громадянські війни як найвище зло для держави і народу.

Список використаної літератури

- 1. Морозова А. А., Федорова Е. Л.** Аппиан Александрийский о гражданских войнах в истории Древнего Рима. *Вестн. гуманитар. фак. Иванов. гос. хим.-технол. университета*. 2007. Вып. 2. С. 32–42.
- 2. Зарубин А. Г.** Феномен гражданской войны. URL: <http://a-pesni.org/grvojna/kr/a-fenomen.php>.
- 3. Платон.** Собрание сочинений : в 4 т. : пер. с древнегреч. М. : Мысль, 1994. Т. 4. 831 с. (Филос. наследие).
- 4. Аппиан Александрийский.** Римская история : пер. с греч. М. : ООО „Издательство АСТ”, „Ладомир”, 2002. 878, [2] с.
- 5. Циркин Ю. Б.** Гражданские войны в Риме. Победенные. СПб. : Типография Изд-ва СПбГУ, 2006. 311с.
- 6. Гасанов Ю. А.** Из истории гражданской войны в Риме. (51-44 гг. до н. э.) : автореф. дис... канд. ист. наук. Воронеж. гос. университет. – Баку, 1954. 20 с.
- 7. Тацит К.** Сочинения : в 2 т. М., 1993. Т. 2 : История. URL : <http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1343792587>.
- 8. Синха Манодж Кумар.** Индуизм и международное гуманитарное право. *Международ. журн. Красного креста*. 2005. № 858. С. 67–78.
- 9. История политических и правовых учений :** учеб. для студентов вузов / под ред. О. Э. Лейста. М. : Юрид. лит., 1997. 576 с.
- 10. Аристотель.** Сочинения: в 4 т. : пер. с древнегреч. М. : Мысль, 1983. Т. 4. 830 с. (Филос. наследие).
- 11. Алферова М. В.** История Древнего Рима : учеб. для студентов вузов. СПб. : Литера, 2002. 549, [1] с.
- 12. Артемова В. Г., Горлянская М. Н., Горлянский В. А.** Философская мысль: от истоков

до наших дней. Н. Новгород : Изд-во ННГУ, 1997. Ч. 1 : Древний мир, средневековье и новое время. 264 с. **13. Платон.** Собрание сочинений : в 4 т. : пер. с древнегреч. М. : Мысль, 1994. Т. 3. 654, [2] с. (Филос. наследие). **14. Цезарь Г. Ю.** Записки Юлия Цезаря и его продолжателей о Галльской войне, о Гражданской войне, об Александрийской войне, об Африканской войне. Репринт. воспр. текста изд. 1948 г. М. : Науч.-изд. центр „Ладомир” Наука, 1993. 559 с. URL : <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1267296651>. **15. Тацит К.** Сочинения : в 2 т. М., 1993. Т. 1 : Анналы. URL : <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1347001000>. **16. Цицерон Марк Туллий.** Речи : в 2 т. : пер. с латин. М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. Т. 2. URL : <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1267350026>. **17. Немировский А. И., Дашкова М. Ф.** „Римская история” Веллея Патеркула. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. 211 с. URL : <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1425002000>.

References

1. Morozova, A. A., Fedorova, E. L. (2007) Appian Aleksandriyskiy o grazhdanskikh voynakh v istorii Drevnego Rima [Appian of Alexandria about the civil wars in the history of ancient Rome]. *Vestnik gumanitarnogo fakulteta Ivanovskogo gosudarstvennogo khimiko-tekhnologicheskogo universiteta*, 2, 32–42 [in Russian]. **2. Zarubin, A. G.** (2003). *Fenomen grazhdanskoy voyny* [The phenomenon of civil war]. URL : <http://a-pesni.org/grvojna/kr/a-fenomen.php> [in Russian]. **3. Platon.** (1994). *Sobraniye sochineniy* [Collected Works]. Vol. 4. Moskow: Mysl [in Russian]. **4. Appian Aleksandriyskiy.** (2002). *Rimskaya istoriya* [Roman history]. Moskow: „Izdatelstvo AST”, „Ladomir” [in Russian]. **5. Tsirkin, Yu. B.** (2006). *Grazhdanskiye voyny v Rime. Pobezhdennyye* [Civil wars in Rome. Conquered]. Saint Petersburg: Tipografiya Izd-va SPbGU [in Russian]. **6. Gasanov, Yu. A.** (1954). *Iz istorii grazhdanskoy voyny v Rime.* (51–44 gg. do n. e.) [From the history of the civil war in Rome. (51–44 gg. BC)] (Extended abstract of candidate’s thesis). Voronezh State University, Baku [in Russian]. **7. Tatsit, K.** (1993). *Sochineniya : v 2 t.* [Works: in 2 vol.]. T. 2. Moskow. URL: <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1343792587> [in Russian]. **8. Sinkha M. K.** (2005). *Induizm i mezhdunarodnoe gumanitarnoe pravo* [Hinduism and international humanitarian law]. *Meždunarodnyj žurnal Krasnogo Kresta*, 858, 67–78 [in Russian]. **9. Leyst O. E.** (Ed.) (1997). *Istoriya politicheskikh i pravovykh ucheniy* [History of political and legal doctrines]. Moskow: Yuridicheskaya literature [in Russian]. **10. Aristotel.** (1983). *Sochineniya: v 4 t.* [Writings: in 4 vol.]. Vol. 4. Moskow: Mysl [in Russian]. **11. Alferova, M. V.** (2002). *Istoriya Drevnego Rima* [The History of Ancient Rome]. Saint Petersburg: Litera [in Russian]. **12. Artemova, V. G., Gorlyanskaya, M. N., Gorlyanskiy V. A.** (1997). *Filosofskaya mysl: ot istokov do nashikh dnei* [Philosophical Thought: From the Beginning to the Present Day]. Part 1 : Drevniy mir. srednevekovye i novoye vremya [The Ancient

World, the Middle Ages and the New Time]. Nizhny Novgorod: Izd-vo NNGU [in Russian]. **13. Platon.** (1994). *Sobraniye sochineniy* [Collected Works]. Vol. 3. Moskow: Mysl [in Russian]. **14. Tsezar, G. Yu.** (1993). *Zapiski Yuliyu Tsezarya i ego prodolzhatel'ey o Gall'skoy voyne, o Grazhdanskoy voyne, ob Aleksandriyskoy voyne, ob Afrikanskoj voyne* [Notes by Julius Caesar and his successors on the Gallic War, on the Civil War, on the Alexandrian War, on the African War]. Moskow: Nauch.-izd. tsentr „Ladomir” Nauka. URL: <http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1267296651> [in Russian]. **15. Tatsit, K.** (1993). *Sochineniya : v 2 t.* [Works: in 2 vol.]. Vol. 1: *Annaly*. Moskow. URL: <http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1347001000> [in Russian]. **16. Tsitseron Mark Tulliy.** (1962). *Rech'i : v 2 t.* [Speech: in 2 vol.]. Vol. 2. Moskow: Izd-vo Akad. nauk SSSR. URL : <http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1267350026> [in Russian]. **17. Nemirovskiy, A. I., Dashkova, M. F.** (1985). „*Rim'skaya istoriya Velleya Paterkula*” [“The Roman History” by Vellei Paterkul]. Voronezh: Izd-vo Voronezh. un-ta. URL: <http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1425002000> [in Russian].

Вовк С. О. Конструкт громадянської війни в історико-політичній спадщині Стародавнього світу.

У статті розкрито перші спроби усвідомлення громадянської війни як суспільно-політичного явища. Проблему боротьби за владу, зокрема і збройними засобами, розглядали представники суспільно-політичної думки ще за часів виникнення ранньокласових суспільств і держав. Твори мислителів Стародавнього світу відображають перші спроби усвідомлення такого суспільно-політичного явища, як внутрішня війна, водночас громадянські війни так і не стали об'єктом наукової категоризації. Так, представники політичної думки часів Стародавнього Риму здебільшого застосовували метод альянсу як підхід до опису подій внутрішньої збройної боротьби. І, відповідно, мислителі не надають характеристику, не виокремлюють специфічні риси тих подій, які, на їхню думку, є досить відомими для широкого кола сучасників.

Мислителі розглядали громадянську війну передусім як внутрішні міжусобиці; досить часто немає прямої вказівки саме на громадянську війну і загалом відсутній поділ на зовнішню і внутрішню війни. Останнє чітко простежується в політичній думці Давньої Індії, де, як і в усіх ранньокласових суспільствах, у політичній свідомості чільне місце посідали міфи про божественне, надприродне походження суспільних порядків, пріоритетні позиції посідав принцип гуманності.

Аналіз праць мислителів Стародавнього світу доводить, що останні не надають характеристику громадянській війні, не виокремлюють специфічні риси тих подій, які, на їхню думку, є досить відомими для широкого кола сучасників. Доведено, що історико-політична спадщина цього періоду здобула перші теоретичні уявлення про причини, наслідки, перебіг та запобігання громадянській війні як

міжусобиці, боротьби за владу між громадянами однієї держави. Мислителі засуджують громадянські війни як найвище зло для держави і народу.

Ключові слова: громадянська війна, прототипічний підхід, справедлива війна, несправедлива війна.

Вовк С. А. Конструкт гражданской войны в историко-политическом мысли Древнего мира.

В статье раскрыты первые попытки осознания гражданской войны как общественно-политического явления. Проблему борьбы за власть, в том числе и вооруженными средствами, рассматривали представители общественно-политической мысли еще во времена возникновения раннеклассовых обществ и государств. Произведения мыслителей Древнего мира отражают первые попытки осознания такого общественно-политического явления, как внутренняя война одновременно гражданские войны так и не стали объектом научной категоризации. Так, представители политической мысли времен Древнего Рима основном применяли метод аллюзии как подход к описанию событий внутренней вооруженной борьбы. И, соответственно, мыслители не придают характеристику, не выделяющие специфические черты тех событий, которые, по их мнению, является достаточно известными широкому кругу современников.

Мыслители рассматривали гражданскую войну прежде всего как внутренние междоусобицы; достаточно часто нет прямого указания именно на гражданскую войну и вообще отсутствует разделение на внешнюю и внутреннюю войны. Последнее четко прослеживается в политической мысли Древней Индии, где, как и во всех раннеклассовых обществах, в политическом сознании ведущее место занимали мифы о божественном, сверхъестественном происхождении общественных порядков, приоритетные позиции занимал принцип гуманности.

Анализ работ мыслителей Древнего мира доказывает, что последние детально не характеризуют гражданскую войну, не выделяют специфические черты тех событий, которые, по их мнению, является достаточно известными широкому кругу современников. Доказано, что историко-политическое мысль этого периода получила первые теоретические представления о причинах, последствиях, ходе и предотвращении гражданской войны как междоусобицы, борьбы за власть между гражданами одного государства. Мыслители осуждают гражданские войны как высшее зло для государства и народа.

Ключевые слова: гражданская война, прототипичный подход, справедливая война, несправедливая война.

Vovk S. O. Construct civil war in the historical and political heritage of the Ancient World.

The article reveals the first attempts to realize civil war as a socio-political phenomenon.

The problem of the struggle for power, including by armed means, was considered by representatives of socio political thought even at the time of emergence of early class societies and states. The ancient world sophist's creations reflect the first attempts such socio political phenomenon as an internal war, at the same time civil wars weren't the object of scientific categorization. The representatives of political thought from ancient Rome mainly used the allusion method as an approach to describing the event of internal armed struggle. And accordingly the sophists have not given a characteristic, not highlights the specific features of those events which, in their opinion, are quite well known to a wide range of contemporaries.

The sophists have considered civil war as internal strife. Often there is not direct indication of a civil war and there is not generally division into external and internal wars. The last one is traced back in the political thought of ancient India, where as in all early class societies in the political consciousness the myths about divine supernatural origin of social order have took a leading place and the principle of humanity had priority positions.

An analysis of the works of the thinkers of the Ancient World proves that the latter do not characterize the civil war, do not distinguish the specific features of those events that, in their opinion, are quite well-known for a wide range of contemporaries. It is proved that the historical and political heritage of this period gained the first theoretical ideas about the causes, consequences, course and prevention of civil war as civil strife, the struggle for power between the citizens of one state. Thinkers condemn civil wars as the greatest evil for the state and people.

Key words: civil war, prototype approach, fair war, unfair war.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2019 р.

Прийнято до друку 25.05.2019 р.

Рецензент – д.і.н., проф. Набока О. В.